

УДК 340.12:1:(316.613.434+316.647.5)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2019.35.181348>

I. С. Смазнова, канд. юрид. наук, доцент
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра філософії
вул. Академічна, 2, Одеса, 65009, Україна
e-mail : Irinna502@gmail.com
ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-2183-3437>

СИНЕРГЕТИЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПАРНОСТІ АГРЕСІЇ І ТОЛЕРАНТНОСТІ

Стаття присвячена розкриттю синергетичної ефективності парності концептів агресії і толерантності, що підтверджує наявність методологічного ракурсу парності категорій агресії і толерантності. Аналізуються результати дослідження комбінованого впливу агресії і толерантності на розвиток соціальної системи. Представлені приклади нерівноважного врахування синергетичної ефективності парності застосування агресії та толерантності у різних історичних обставинах. Робиться висновок, що явища, які позначаються категоріями «агресія» та «толерантність», можуть використовуватися у якості атракторів, здатних спрямовувати суспільний та/або правовий розвиток у потрібному руслі, коли система перебуває у точці біфуркації.

Ключові слова: агресія, толерантність, синергетична ефективність, атрактор, точка біфуркації.

Постановка проблеми. Агресія і толерантність як тенденції розвитку сучасного суспільства є частиною соціальної системи, що відноситься до типу відкритих, складних систем, які обмінюються речовиною, енергією та інформацією з навколишнім середовищем, отже, необхідно враховувати нову галузь знань, що займається описом нерівноважних станів. Наукою доведено, що чим більше відхилення від рівноваги, тим більше охоплення кореляціями і взаємозв'язками, тим вище узгодженість процесів, навіть які протікають у віддалених областях і, здавалося б, не пов'язаних один з одним. Самі процеси характеризує нелінійність, наявність зворотних зв'язків і пов'язані з цим можливості керуючого впливу на систему. Так утворюється впорядкованість у відкритих системах, що знаходяться в нерівноважному стані. Вивченням світу як сукупності нелінійних процесів, пов'язаних з самоорганізацією природи, суспільства і людини, виникнення порядку з хаосу, визнання існування динамічного хаосу як проявляється в упорядкованих структурах, займається синергетика [1, с. 154]. З її допомогою вдалося сформулювати загальний підхід до цілої сукупності явищ природи і суспільства.

Сучасна культура постмодерну характеризується відмовою від цілісності та структурності буття. Справедливо відмічає В. П. Хряпченко, що серед основних характеристик культури в постмодерністському контексті слід відзначити децентралізацію і дискретність, втрату сенсу будь-яких бінарних опозицій та ієрархічних конструкцій, що відбиваються в повному ігноруванні принципів організації цілісності структури, нарощування дезінтеграції та невизначеності, що сприяє зануренню порядку в хаос [2, с. 105]. Нестабільність, глобальні катаклізми, кризи і катастрофи у світі забезпечують неминучість актуальності застосування синергетичного підходу у соціально-гуманітарних дослідженнях. Нелінійні уявлення про розвиток припускають катастрофи і кризи не тільки неминучими та закономірними, але в ряді випадків і корисними для процесів розвитку, бо всяка катастрофа є народження нового і дає нові перспективи [3, с. 174-187].

«Синергетична методологія привернула до себе увагу багатьох дослідників. Вона пов'язана зі спеціальним науковим напрямком. До нього відносяться роботи в області

загальної теорії систем, кібернетики, синергетики та інших близько прилеглих до них методологічних напрямків» [4, с. 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значні результати в дослідженні синергетичного підходу в правознавстві досягнуті Г. А. Тумановим, А. Б. Венгеровим, В. В. Шишкіним, І. С. Кривцовим. Окремі положення синергетики висвітлені в працях В. М. Карташова, Ю. Ю. Ветютнева, В. А. Груніної, А. І. Бойка, Е. А. Чічнева, З. С. Байніязової, К. В. Шундікова. Елементи синергетичного підходу застосовуються правознавцями при дослідженні проблем теорії і практики правотворчості, теорії систематизації, типології нормативних правових актів, уніфікації права (С. С. Алексєєв, М. В. Баглай та ін.).

Можливості використання синергетичного підходу в праві і основні напрямки досліджень представлені в працях С. М. Братуся, В. А. Козлова, В. М. Костильова, В. В. Лазарева, С. В. Липень, Г. С. Остроумова, В. М. Сирих, А. А. Фатуєва, В. А. Шабаліна.

Представники західноєвропейської науки (Дж. Балкін, Дж. Бойл, А. Бозо де Кармона, М. Брейтует, Г. Гудріч, П. Шлаг та інші) вивчали синергетичний аспект розвитку права.

Мета статті. Автор прагне окреслити синергетичну ефективність парності концептів агресії і толерантності.

Вклад основного матеріалу. Синергетика перекладається з грецького як «енергія спільної дії». Г. Хакен запропонував, використовуючи термін «синергетика», акцентувати увагу на узгодженості взаємодії частин при утворенні структури як єдиного цілого. Г. Хакен створив міждисциплінарний напрямок, який займається вивченням систем, що складаються з багатьох підсистем різної природи (електронів, атомів, клітин, нейронів, механічних елементів, органів і тощо), і виявленням того, яким чином взаємодія таких підсистем приводить до виникнення просторових, тимчасових або просторово-часових структур в макроскопічному масштабі. Виникнення синергетики було неоднозначно сприйнято науковим співтовариством. Одні вели дискусію про новий підхід в природознавстві, соціальних і гуманітарних науках на базі співпраці фундаментальних наук і їх методів; інші не бачили в синергетиці нічого нового; треті схилилися до думки, що синергетика – це помилковий шлях наукових пошуків в галузі гуманітарних наук. Сьогодні «синергетику» сприймають як мінімум в трьох значеннях:

1. У значенні «синергізм» (від грецького «спільна дія») – варіант реакції системи на комбінований вплив двох або декількох факторів, що характеризується тим, що сукупна дія факторів перевищує дію, яка чиниться кожним фактором окремо.

2. Синергетика являє собою узагальнюючу науку, що вивчає основні закони самоорганізації складних систем. У неї входять такі області як нелінійна динаміка, хаос, катастрофи, біфуркації, хвилі, польові ефекти тощо. Самоорганізація означає мимовільне ускладнення форми.

3. Як науку про несподівані явища. Це визначення доповнює попередні. Дійсно, будь-яка якісна зміна стану системи (або режиму її роботи) справляє враження несподіваного. При ретельному аналізі з'ясовується, що нічого «несподіваного» в цьому немає. «Причиною» несподіваного, як правило, виявляється нестійкість.

В даному дослідженні під синергетичною ефективністю парності категорій агресії і толерантності в даному дослідженні ми розуміємо методологічний ефект, що можна отримати від їх одночасного дослідження.

Як зазначає І. Г. Оборотов [5, с. 35], з посиланнями на В. А. Бачиніна, «синергетика досліджує процеси самоорганізації у складних, відкритих, нерівноважних системах, її цікавлять два типи трансформації:

- 1) перехід від хаосу до порядку (процес виникнення нових форм);
- 2) перехід від порядку до хаосу (деструктивні процеси розпаду систем). Також як зазначає соціолог і філософ права В. А. Бачинін, синергетика активно використовується стосовно фізичних, хімічних та біологічних об'єктів і має велике майбутнє у сфері

соціальних наук, хоча і не знайшла дотепер застосування в теорії права, філософії злочину й кримінології [6, с. 519].

Згідно теорії організації (самоорганізації, дезорганізації, реорганізації) складних та надскладних динамічних систем порядок і безлад (хаос) є фазами єдиного процесу розвитку, які періодично змінюють один одного [7, с. 85]. Агресія і толерантність, як вже було доведено в ході дослідження, також є фазами, що постійно супроводжують розвиток соціальної системи, тому вважати, що порядок з безмежним пануванням толерантності буде безперервно і прогресивно удосконалюватись і при сприятливих умовах може бути доведений до ідеальної досконалості є безпідставним.

Результати дослідження комбінованого впливу категорій агресії і толерантності на розвиток соціальної системи і окремих її частин можна використовувати при спрямуванні процесів, що відбуваються на всіх рівнях прояву насильства, чи контролюваному їх регулюванні в суспільстві. Синергетична модель причинності враховує, що у складних систем завжди є альтернативні можливості для діяльності й розвитку. Систему, яка перебуває у точці біфуркації (на розпутьї розвитку), можна направити в необхідне русло, якщо застосовувати стосовно неї легкі, але неодмінно резонансні зовнішні впливи, які здатні вивести систему на новий рівень самоорганізації [6, с. 520].

Синергетичний ефект є надзвичайно складним явищем, його отримання залежить від успішного поєднання багатьох різних елементів. Упущення хоча б одного з цих елементів або їх частини може виключити можливість досягнення такого ефекту.

Україна продовжує розвиток і становлення вітчизняної соціальної системи, тенденціями розвитку якої є характерні для всього людства агресія і толерантність. Характеристиками розвитку соціальної системи з притаманними їй парністю агресії і толерантності виступають складність, нестійкість (нестабільність), динамічність, відкритість. Всі ці ознаки дозволяють віднести дану соціальну систему до типу відкритих систем, що знаходяться в нерівноважному стані, для вивчення яких застосовують, в тому числі синергетику. Ключовими категоріями даного напрямку є «необхідність» і «випадковість».

У «певних точках розвитку (особливо на початку виникнення і становлення системи) переважає елемент випадковості, – підставою буття речі виступає випадковість, а необхідність виступає в ролі обґрунтованого. Однак в інших випадках, особливо в розвиненому стані системи підставою починає виступати необхідність» [9, с. 237].

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок про те, що і для соціальної системи України характерне переважання випадковостей, які утворюються під впливом різних сил – природних, соціальних, духовних, економічних, моральних, культурних тощо. «Точки біфуркації» (від лат. – роздвоєний) є критичними для розвитку системи і є показником нестабільності і, одночасно, розвитку.

Такий вплив призводить до відповідної поведінки людей, що відчувають на собі вплив, наприклад, вітчизняної правової системи (як частини соціальної системи), який може бути як правомірним, так і неправомірним, агресивним чи толерантним. «У разі правомірного впливу людина забезпечує собі природно обґрунтований успіх, а у разі неправомірного діяння – цілий каскад проблем. Ці процеси досліджує, зокрема синергетика природного права» [10, с. 153]. «Каскад проблем» впливає не тільки на людину, яка здійснила неправомірний вчинок, але і на її оточення. Згідно обставині, виявленої синергетикою, будь-яка форма викиду енергії частиною системи зовні тягне за собою зміну і в самій системі. Тому чим більше неправомірних дій суб'єктів, тим більше негативний резонанс відчуває на собі правова система.

При цьому слід не забувати, що правова система України входить в правову сім'ю, більш загальну по відношенню до елементів, що входять до неї. тобто знаходиться всередині складно організованої системи вищого порядку. І на цьому рівні таке порушення природного каналу своєї еволюції частиною системи призводить до асиметрії права на рівні законів Природи і більш тривалого стабілізаційного періоду. Інша ситуація складається при правомірній поведінці суб'єкта: вплив його на природні закони і

вплив природних законів на нього здійснюється в рамках правового діалогу людини і суспільства з Природою.

Одне із завдань синергетики – з'ясування законів побудови організації, виникнення упорядкованості її розвитку і самоускладненню. Питання про оптимальну впорядкованість та організацію особливо гостро стоїть при дослідженнях глобальних проблем – енергетичних, екологічних, багатьох інших, які потребують залучення величезних ресурсів. Тут немає можливості шукати відповідь методом проб і помилок, а «нав'язати» системі необхідну поведінку дуже важко. Набагато розумніше діяти, спираючись на знання внутрішніх властивостей системи, законів її розвитку. У такій ситуації значення законів самоорганізації, формування впорядкованості в фізичних, біологічних та інших системах важко переоцінити. Синергетика спирається на методи, однаково застосовні до різних предметних областей, і вивчає складні («багатокомпонентні») системи безвідносно до їх природи.

Так природне право, яке є похідним від світоустрою і природи людини, є невід'ємною частиною світового порядку. І тому, як і для всіх існуючих в природі систем, для нього характерна стійкість щодо зовнішніх впливів, самовідновлюванність, спроможність до самоускладнення, зростання, розвитку, узгодженість всіх складових частин. Позитивне право – штучне утворення, створене людьми для забезпечення певних інтересів (державних, громадських, особистих тощо), що тягне різкі погіршення функціонування, навіть при порівняно невеликій зміні зовнішніх впливів або помилки в управлінні. Це характерно для всіх створених людиною систем. Не є виключенням і парність категорій агресії і толерантності. Оскільки це також штучно створена система, яка утворювалася поступово з еволюцією суспільства, схожа на історію зародження і розвитку позитивного права.

Дослідження в області синергетики підтверджують, що при побудові норм позитивного права слід не порушувати норми природного права, так як позитивне право є системою більш простого порядку в порівнянні з природним правом. Такий підхід є необхідністю, так як будь-яка нестійка або неорганізована система знаходиться в складі деякої організованої системи. Порушення цього принципу приведе до порушення стійкості життєдіяльності як самої системи, так і системи вищого порядку, в яку вона входить.

Отже, випадковість і необхідність є діалектично пов'язані одна з одною. Залежно від рівня і стадії розвитку об'єкта дослідження акцент переноситься на випадковість або необхідність, але якщо розглядати систему в єдиному головному аттракторе – Космосі, Універсумі, Світі в цілому, які є вищими системами по відношенню до всього іншого, то саме необхідність, а не випадковість є підставою буття речі, системи.

У сучасному житті нам необхідно запозичувати досвід побудови організації, накопичений природою, і використовувати його в нашій діяльності. При цьому попередній «досвід життя не може бути безслідно закреслити, він може бути тільки викорінений і подоланий повнішим досвідом, в який попередній досвід неодмінно увійде». На наш погляд, таким «новим досвідом» може стати синергетика в значенні синергізму, який вивчає явища, які виникають від спільної дії декількох різних факторів, в той час як кожен фактор окремо до цього явища не приводить.

Для юриспруденції найбільш цікавим з наукової та практичної точки зору є важлива обставина, виявлене синергетикою-синергізмом – це необхідність врахування постійного включення суб'єкта в усі об'єкти соціального характеру. Так, «в особливих станах нестійкості соціального середовища дії кожної окремої людини можуть впливати на макросоціальні процеси. Звідси випливає необхідність усвідомлення кожною людиною величезного тягаря відповідальності за долю всієї соціальної системи, всього суспільства». Тим самим поставлено під великий сумнів міф про те, що нібито зусилля окремої людини не можуть мати видимого впливу на хід історії, що діяльність кожного окремого індивіда («атомарного суб'єкта») нібито неістотна для макросоціальних процесів [10, с. 456].

Дуже важливо при теоретичному вивченні правової системи і практичному застосуванні отриманих висновків спиратися на знання внутрішніх властивостей динамічних нестійких систем, основних законів їх розвитку і самоускладненню. Для досягнення цієї мети допоможуть висновки синергетики, оскільки одним із завдань цього напрямку є з'ясування законів побудови організації, виникнення упорядкованості, розвитку і самоорганізації складних систем.

Виходячи з дослідженого можна стверджувати те, що явища, які позначаються категоріями «агресія» та «толерантність», можуть використовуватися у якості атракторів, здатних спрямовувати суспільний та/або правовий розвиток у потрібному руслі, коли система перебуває у точці біфуркації.

Особливо цікавою і перспективною у цьому випадку є можливість використання цих двох явищ в якості інструментів, які застосовуються або можуть застосовуватися для надання розвитку системи бажаного напрямку.

У якості прикладів нерівноважного врахування синергетичної ефективності парності застосування концептів агресії та толерантності у різних історичних обставинах є наступні:

– революційна агресія, її абсолютизація як єдиного засобу для комплексної зміни всіх або більшості сторін суспільного життя, що зачіпає основи існуючого ладу. Вона має стрибкоподібний характер, стверджують С. І. Курганов і А. І. Кравченко і являє собою відносно швидкий перехід суспільства з одного якісного стану в інший [11]. На думку І. Г. Оборотова в момент революційної агресії не відбувається якісного переходу, а лише змінюється зовнішня форма, яка призводить до відкидання розвитку будь-якого суспільства назад [5, с. 94]. Важко з цим висновком не погодитись з огляду на історію розвитку антикультури мілітаризму, еволюцію тероризму, вирішення конфліктів у міжнародних відносинах. Цікаві думки з приводу революційної агресії можна знайти у Ж.-Л. Бержеля: революції, які заходять занадто далеко і глибоко, зіштовхуються з таким опором з боку суспільства, що їхній заряд швидко вичерпується, а результати рано чи пізно нівелюються [12, с. 207];

– гіпертрофована толерантність, яку можна спостерігати у сучасному західно-європейському суспільстві, наслідком чого є ситуація, коли суспільство стає беззахисним перед проявами агресії, привнесеної ззовні, як у випадку із біженцями з Близького Сходу. Хоча проблема на грані неполіткоректності, вона є настільки болючою і актуальною для сучасної Європи, Канади, США та інших, що не озвучити її було б несправедливо. Наприклад, німці і шведи настільки толерантні, що в цих країнах можна жити за власними правилами, не вивчаючи мову і не дотримуючись законів, користуючись гостинністю приймаючої сторони «на всю катушку» [13]. Щоправда, як реакція на гіпертрофовану толерантність по всьому світу набувають популярність націоналістичні рухи, які приходять до влади на лозунгах боротьби з незаконними мігрантами, починаючи будівництво і влаштування стін вздовж усього кордону своєї держави (Угорщина, США), навіть у толерантній до мігрантів Німеччині проходять багатотисячні мітинги проти гіпертрофованої толерантності до мігрантів;

– поєднання толерантності та агресивності у сучасній Україні – здатність стати на захист України та її національних цінностей із зброєю в руках та толерантне ставлення до представників нетитульних національностей. Так Революція Гідності – приклад «агресивного» захисту «толерантних» цінностей (до речі – це якраз та точка біфуркації, коли агресія влади до студентів викликала відповідну агресію з боку суспільства та змінила напрямок розвитку українського суспільства; «нерівноважна» система двовекторної політики остаточно обрала західний шлях); зовнішня агресія з боку РФ та внутрішня агресія Москви до власних громадян видається також фактором, внаслідок якого цінності толерантності, політичного плюралізму та свободи слова більш цінуються у Українському суспільстві.

Агресія у житті обумовлена вже тим, що доступна для використання енергія вивільняється при руйнуванні інших нерівноважних систем. По законам термодинаміки,

підтримання високоорганізованого (тобто низькоентропійного) стану забезпечується «споживанням впорядкованості», тобто сплачується прискореним зростанням ентропії у середовищі. Життя є постійна творча робота, а творення неможливо без руйнування. Це колізія, яку неможливо усунути, і складає сенс констатації: Жити значить руйнувати» [14, с. 20].

Стійка нерівноважність потребує безперервної протидії тиску, який урівноважує середовище. Рано чи пізно в існуванні нерівноважної системи настає фаза небезпечного зниження стійкості, коли, в силу умов, що змінилися, нароблені раніше шаблони життєдіяльності стають контпродуктивними. Криза може звернутися катастрофічним руйнуванням системи, її частковою перебудовою або якісним розвитком [14, с. 14].

Платою за підтримання нерівноважних процесів слугує прискорене зростання ентропії середовища. Монотонне нарощування антиентропійної активності (агресії) з часом перевертається своєю протилежністю – небезпекою катастрофічного зростання ентропії середовища, а з нею і самої системи-агента. Таке перетворення продуктивних механізмів збереження нерівноважної системи в контпродуктивні регулярно знаходять на різних стадіях біологічної і соціальної еволюції, що дозволяє виокремити універсальний закон еволюційної дисфункціоналізації. Подальше збереження можливо за рахунок удосконалення антиентропійних механізмів, які забезпечують більш високу питому продуктивність, тобто корисний ефект на одиницю руйнування [14, с. 22-23]. Як зазначає Г. В. Мальцев, такий процес саморозвитку нагадує відому діалектичну тріаду «теза – антитеза – синтез», його можна уявити через формули: «старий порядок – хаос – новий порядок», «організація – дезорганізація – нова організація», «регулювання – дерегулювання – нове регулювання». Тобто, шлях до нового порядку лежить через розхитаний стан попереднього порядку, хаос. Динамічна система, яка була в стійкому стані, з часом накопичує елементи, які приводять її у нерівноважний стан [7, с. 85].

Для вироблення таких механізмів є потреба у парності факторів: структурна складність і інтелект. У природі це знаходить вираз подовженням і розгалуженням піраміди агресії, що підвищує сукупну «інтелектуальність» екосистеми; одночасно на верхніх ярусах піраміди утворюються все більш інтелектуальні організми [14, с. 23].

До певного моменту відповідні коливання (флуктуації) зсередини системи урівноважуються, у результаті чого система тримає рівновагу, але у процесі свого природного розвитку, вона входить у фазу хаотизації, яка є одночасно процесом вироблення нових структур. Біфуркаційна криза настає тоді, коли виникає невідповідність зовнішніх впливів і відповідних реакцій.

Тому криза підвищує рівень організації і рівня стійкої нерівноваги системи. До речі, коли така криза набуває глобальний характер, проміжні сценарії (наприклад зміна середовища проживання) виключаються і настає типово біфуркаційна фаза: або повинен статися обвал системи, або революційний перелом в його розвитку. Тоді система змінюється в сторону рівноважного стану або в сторону більш високого рівня стійкої нерівноважності з середовищем.

Прогресивний розвиток ніколи не був метою існування суспільства, але завжди був засобом збереження нерівноважної системи у фазах нестійкості [14, с. 26].

Висновки і пропозиції. Сучасна криза біосфери і суспільства завершиться спрямуванням до нової гармонії завдяки синергетичної ефективності парності категорій агресії і толерантності. Згідно Й. Пригожину, необхідне активне орієнтування у середовищі для стабілізації нерівноважного стану [15]. Неминучість соціальних конфліктів і періодичне загострення антропогенних криз слугує незмінним імпульсом якісного розвитку людства, тому лише пізнання і правильне застосування механізму синергетичної ефективності парності категорій агресії і толерантності дозволяє спрямовувати ці процеси в гуманному, з меншими втратами людського ресурсу напрямі.

В умовах нестійкої, тобто кризової суспільної системи особливо важливо, щоб окремі люди або соціальні групи, відчуваючи наближення точки біфуркації, готували

свій варіант подій, що встановить новий порядок. Тому знання механізмів синергетичної ефективності парності категорій агресії і толерантності, які можуть зіграти роль певних атракторів (каналів еволюції, варіантів подій встановлення нового порядку), надзвичайно важлива. Завдяки зусиллям соціальних груп, що засновані на вмінні керувати механізмом синергетичної ефективності парності категорій агресії і толерантності, можна в значній мірі підвищити вірогідність здійснення варіанту розвитку соціальної системи, який більш спрямований на успіх або, хоча б очікуваний результат. Звідси виходить певний «рецепт» поєднання категорій агресії і толерантності: лише золота середина без перекосів, абсолютизації та штучного переносу акцентів на агресію, як єдиний ефективний метод вирішення всіх проблем у суспільстві або на толерантність, як панацею від всіх невдач, врахування їх у триєдинстві гегелівського розуміння категорії логічного надасть справжню синергетичну ефективність парності категорій агресії і толерантності. Тим більш суспільство приречено на успіх у використанні знань в сфері синергетичної ефективності парності категорій агресії і толерантності, оскільки це тенденції, феномени і категорії, які виробило людство для самого себе, яке також є продуктом творчої діяльності людини. Тобто штучні інструменти для впливу на штучний об'єкт надають підстав для гносеологічного оптимізму, оскільки регулювання в природному середовищі природними процесами мінімальне, оскільки там більшою мірою впливають фактори випадковостей, які надає сама Природа, Космос, Творець, з якими людина поки що не здатна сперечатися.

Забезпечити гармонійне використання синергетичної ефективності парності категорій агресії і толерантності може єдиний вироблений людиною інструмент соціальної регуляції – право, яке покликане підтримувати і охороняти порядок, який в своєю основою успадковується суспільством від минулих поколінь, базується на історичних і культурних традиціях, модернізується лише в тих межах, які не ставлять під загрозу стійкість системи. Оскільки люди як і раніше побоюються надавати свою долю вільному історичному ходу подій, вони не довіряють саморозвитку суспільних структур, бажають влаштованості і порядку, не бажають жити в некерованому або погано керованому суспільстві (це пов'язано з негативним досвідом таких спроб у історії людства). Тому базовими категоріями у суспільному розвитку залишаються закон і закономірність, які невід'ємні від об'єктивної необхідності і причинності, над якими, згідно синергетики, панує випадковість [7, с. 103]. Тримати динаміку суспільства в рамках стійкої системи можна лише слідкуючи за системою новацій, які вітаються лише в тому випадку, коли вони удосконалюють, роблять чітким порядок, а ускладнюють його, що веде до його підриву.

Список використаної літератури

1. Оборотов Ю. Н. Традиции и новации в правовом развитии : монография / Ю. Н. Оборотов. – Одеса : Юридична література, 2001. – 160 с.
2. Хряпченко В. П. Синергетичні засади різноманітної моделі системи права / Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / Ю. М. Оборотов, А. П. Овчиннікова, В. В. Завальнюк та ін. ; за ред. Ю. М. Оборотова. – Одеса : Фенікс, 2019. – 420 с.
3. Туркина В. Г. Город в постнеклассической парадигме / Туркина В. Г. // Общество. Среда. Развитие. – 2008. – № 4. – С. 174-187.
4. Шишкин В. В. Синергетический подход в теории права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук/ Шишкин В. В. – Нижний Новгород, 2007. – 35 с.
5. Оборотов І. Г. Темпоральні грані права : монографія / Оборотов І. Г. – Миколаїв : Іліон, 2009. – 230 с.
6. Бачинин В. А. Философия права и преступления / В. А. Бачинин. – Харків: Фолио, 1999. – 607 с.
7. Мальцев Г. В. Социальные основания права / Г. В. Мальцев. – Москва : НОРМА: ИНФРА. – М, 2011. – 800 с.
8. Ивакин А. А. Диалектическая философия / А. А. Ивакин – Одеса : Фенікс, 2007. – 440 с.
9. Сливка С. С. Философия права / С. С. Сливка. – Київ : Атіка, 2012. – 256 с.
10. Кохановский В. П. Философия и методология науки . – Ростов-на-Дону: Фенікс, 1999. – 576 с.
11. Курганов С. І. Соціологія для юристів / С. І. Курганов, Кравченко. – Москва : Закон і право, Юнити, 1999. – 255 с.
12. А. І. Бергель Ж.-Л. Общая теория права/ А. І. Бергель Ж.-Л. – Москва : Notabene, 2000. – 574 с.

13. Яковина І. Мільйони нелегалів з ісламських країн кинулися до Європи, поставивши ЄС перед вибором між толерантністю і безпекою. Режим доступу :<https://nv.ua/ukr/publications/emirat-jevropa-jes-zahlesnuv-nebuvalij-potik-bizhentsiv-z-aziji-ta-afriki-66615.html>
14. Назаретян А. П. Антропология насилия и культура самоорганизации. Очерки по эволюционно исторической психологии. Изд. 3-е, стереотипное. – Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 256 с.
15. Пригожин И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс – Москва : Прогресс, 1986. – 432 с.

References

1. Oborotov, Yu.N. (2001). Traditions and innovations in legal development: a monograph. Odessa: Legal Literature. 160 p. [in Russian].
2. Khryapchenko, V.P. (2019). Synergistic foundations of a diverse model of the system of law. In I.P. Yu. M. Oborotov, (Ed.), Methodology and Innovation of General Theoretical Jurisprudence (p. p. 400-420). Odessa : Feniks [in Ukrainian].
3. Turkina, V.G. (2008). The city in the post-non-classical paradigm. Society. Wednesday. Development, 4, 174-187 [in Russian].
4. Shishkin, V.V. (2007). Synergetic approach in the theory of law: Candidate's thesis. – Nizhny Novgorod [in Russian].
5. Oborotov, I. G. (2009). Temporal facets of law. Nikolaev: Ilion [in Ukrainian].
6. Bachinin, V.A. (1999). The philosophy of law and crime. Kharkiv: Folio [in Russian].
7. Maltsev, G.V. (2011). The social foundations of law. Moscow: NORMA: INFRA [in Russian].
8. Ivakin, A.A. (2007). Dialectical philosophy. Odessa: Feniks [in Russian].
9. Slivka, S.S. (2012). Philosophy of Law. Kiev: Attica [in Ukrainian].
10. Kokhanovsky, V.P. (1999). Philosophy and methodology of science. Rostov-on-Don: Feniks [in Russian].
11. Kurganov, S.I. & Kravchenko A.I. (1999). Sociology for Lawyers. Moscow: Zakon u pravo, Unity [in Ukrainian].
12. Bergel, J.-L. (2000). General theory of law. Moscow: Notabene [in Russian].
13. Yakovina, I. Millions of illegal immigrants from Islam countries have fled to Europe. Retrieved from: <https://nv.ua/ukr/publications/emirat-jevropa-jes-zahlesnuv-nebuvalij-potik-bizhentsiv-z-aziji-ta-afriki-66615.html> [in Ukrainian].
14. Nazaretyan, A.P. (2012). Anthropology of violence and a culture of self-organization. Essay on evolutionary historical psychology. Ed. 3rd, stereotyped. Moscow: Dom knigi LIBROCOM [in Russian].
15. Prigogine, I. & Stengers, I. (1986). Order out of chaos. New dialogue of man with nature. Moscow: Progress [in Russian].

Стаття надійшла 25.09.2019

И. С. Смазнова, канд. юрид. наук, доцент
 Национальный университет «Одесская юридическая академия»
 Кафедра философии
 ул. Академическая, 2, Одесса, 65009, Украина
 e-mail : Irinna502@gmail.com
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2183-3437>

СИНЕРГЕТИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПАРНОСТИ АГРЕССИИ И ТОЛЕРАНТНОСТИ

Резюме

Основой исследования является комплексное использование совокупности методов и приемов научного познания. В частности, методы абстракции, анализа и синтеза, индукции и дедукции были использованы в процессе теоретических исследований для достижения поставленной цели. Основным методологическим обоснованием в работе был диалектический метод, который всегда позволяет нам рассматривать исследуемый объект в его развитии и присущих ему противоречиях, поэтапное решение которых позволяет сделать определенные выводы. В ходе анализа были получены результаты совместного влияния агрессии и толерантности на развитие общественного строя. Приведены примеры неравновесного рассмотрения синергетической эффективности паритета использования агрессии и толерантности в различных исторических обстоятельствах.

Ключевые слова: агрессия, толерантность, синергетическая эффективность, аттрактор, точка бифуркации.

I. S. Smaznova, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Philosophy
National University «Odessa Law Academy»
Akademichna, 2, Odessa, 65009, Ukraine
e-mail : Irinna502@gmail.com
ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-2183-3437>

SYNERGISTIC EFFECT FROM AN AGGRESSION AND TOLERANCE COUPLE

Summary

The purpose of the topic of the article is to outline the synergistic effect from an aggression and tolerance couple. The relevance of the topic is that aggression and tolerance as trends in the development of modern society are part of a social system related to the type of open, complex systems that exchange substance, energy and information with the environment, for this reason it is necessary to take into account the new field of knowledge involved description of nonequilibrium states. Science has shown that the greater the deviation from equilibrium, the greater the coverage of correlations and relationships, the greater the consistency of processes, even occurring in remote areas and seemingly unrelated. The processes themselves are characterized by nonlinearity, the presence of feedbacks, and the associated controllability of the system. This creates orderliness in open systems in a nonequilibrium state.

The basis of the study is the comprehensive use of a set of methods and techniques of scientific knowledge. In particular, the methods of abstraction, analysis and synthesis, induction and deduction were used in the process of theoretical research to achieve this goal. The main methodological background in the work was the dialectical method, which always allows us to consider the object under study in its development and with its inherent contradictions, the stepwise solution of which allows to reach certain fruitful conclusions.

In the course of the analysis the results of the combined influence of aggression and tolerance on the development of the social system were obtained. Examples of non-equilibrium consideration of the synergistic effectiveness of the parity of the use of aggression and tolerance in different historical circumstances are presented. The practical value of the results obtained is that phenomena designated by the categories of «aggression» and «tolerance» can be used as attractors capable of directing social and / or legal development in the right direction when the system is at the point of bifurcation.

Keywords: aggression, tolerance, synergistic efficiency, attractor, bifurcation point.